

Nō maskers

Nō theater (能楽, *nōgaku*) is een traditionele vorm van theater in Japan, ontstaan in rond de veertiende eeuw. Dit zijn dramastukken die worden opgevoerd met dans en zang, rijkelijk versierde kostuums en maskers. De verhalen zijn gebaseerd op klassieke literatuur, zoals *Het Verhaal van Genji* (源氏物語, *Genji Monogatari*, gepubliceerd voor 1021), *Het Verhaal van de Bamboesnijder* (竹取物語, *Taketori Monogatari*, uit de tiende eeuw) of *Het Verhaal van Heike* (平家物語, *Heike Monogatari*, gepubliceerd voor 1330). De acteurs van Nō zijn bijna altijd mannen, maar sinds de jaren 1940 mogen ook vrouwen meedoen aan dit toneelstuk. Ze bewegen langzaam en stilistisch op een leeg podium. Het verhaal dat wordt verteld tijdens de voorstelling bevat veel symboliek en heel weinig dialoog, waardoor het soms moeilijk is om deze vorm van theater te begrijpen. Vroeger kon een voorstelling heel lang duren: meestal bestond het uit maximum vijf nō stukken, met verschillende tussenstukken. Het was geen uitzondering dat een voorstelling een volledige dag in beslag nam. Vandaag de dag duurt de voorstelling maar twee à drie uur. Deze kunstvorm wordt van generatie op generatie doorgegeven en men moet een intensieve opleiding volgen, vooraleer men mag optreden.

Een van de belangrijkste elementen van het theater zijn de maskers die de acteurs dragen, genaamd *omote* (面) of *nōmen* (能面). Er bestaan 60 basissoorten maskers, maar er wordt gezegd dat er vandaag wel 200 typen maskers bestaan. Die gebruikt men allemaal voor verschillende rollen en ieder masker toont zowel de identiteit als de emoties van het personage. Welk masker uiteindelijk wordt gekozen wordt nauwkeurig gekozen door de acteur die de hoofdrol speelt (*shite* 仕手). Niet iedereen van het theatergezelschap draagt echter een masker: de hoofdrolspeler en zijn assistent(e), oftewel *tsure* (連れ), dragen doorgaans maskers. De *waki* (脇 of ワキ), ofwel de tweede acteur, draagt er echter geen. Hij moet gedurende het toneelstuk zijn gezicht stilhouden en hij mag geen emotie tonen. Hij maakt bij wijze van spreken van zijn eigen gezicht een masker.

Dit zijn de zes meest voorkomende groepen maskers:

- Okina (翁面, *Okina men*), wordt enkel gebruikt voor swingende toneelstukken genaamd 'okina' en voert men meestal enkel op voor Nieuwjaar en speciale gelegenheden. Heel kenmerkend voor deze maskers is dat de kin kan bewegen.
- Oude mannen (尉面, *jōmen*)
- Demonen (鬼神, *Kishin*)
- Mannen (男面, *Otoko men*)
- Vrouwen (女面, *Onna men*)
- Kwaadaardige geesten (怨霊, *Onryō*)

De maskers worden gemaakt uit hout van de Japanse cipres (*Cryptomeria japonica* 'Globosa'). Vooral de textuur van het hout is uitermate gemakkelijk om mee te werken, omdat het gemakkelijk uit te snijden is en verf goed vasthoudt. Dit materiaal wordt gedurende vijf jaar voorbereid, vooraleer het masker met de hand wordt uitgebeiteld door een gespecialiseerde maskermaker (面打, *Men-uchi*) waarvan het vakmanschap vaak in de familie blijft. Schuurpapier gebruikt men niet. Voor het schilderwerk wordt er op het masker eerst een grondlaag aangebracht, genaamd *gofun* (胡粉). Dit is een mengsel bestaande uit gemalen zeeschelpen en een bindmiddel zoals gelatine uit visblazen, horens of hoeven van dieren. In totaal kan men 5 tot 15 lagen primer aanbrengen. Soms wordt ook

metaal, zoals koper gebruikt, zoals voor een bepaalde oogkleur of tandkleur. Men gebruikt ook paardenhaar voor het aanbrengen van gezichtsbehaar (niet aanwezig bij de maskers in de collectie).

Nō maskers bedekken echter niet het volledige gezicht: de kin en kaaklijn is vaak nog zichtbaar. Dit zorgt ervoor dat de acteur nog kan ademen en zingen. Wat ook opvalt is dat de gaten ter hoogte van de ogen heel klein zijn en dat men niet goed kan zien als men het masker eenmaal draagt. Dit is dan ook de reden waarom het podium zo eenvoudig is en geen attributen bevat. Op het podium zijn ook een aantal pilaren (柱, *hashira*) gebouwd die de acteur moet helpen om zich te oriënteren.

Hoewel door dit masker de gezichtsuitdrukking vaststaat, kan wel door de hoek waarvan men het masker ziet of door de lichtinval de emotie veranderen. Bijvoorbeeld: een masker kan een lachende emotie tonen vanuit de ene hoek, maar het kan fronsen als de acteur zijn hoofd laat zakken. Ook de bewegingen van de acteur geeft aan welke emotie het personage ervaart. Zo kan de acteur zijn gezicht gedeeltelijk verstoppen achter een waaier om de emotie 'verlegenheid' weer te geven.

Ook de achterkant van het masker, waar de acteur zijn gezicht in past, is belangrijk. De acteur gebruikt tijdens het toneelstuk zijn stem om te zingen, en dus moet zijn stem goed resoneren. Daarom is de vorm van de achterkant ook belangrijk, want de kleinste aanpassing kan een grote invloed hebben op het klankgeluid. De meeste maskers worden ook aan de achterkant gelakt om het zweet van de acteur tegen te houden, zodat het niet in het hout van het masker dringt. Diegene die het masker maakt kan ook de achterkant gebruiken om spontaan elementen aan te brengen, zoals zijn logo of signatuur, zoals het *kasshiki* masker in de collectie.

De acteur brengt het masker aan in de spiegelkamer (of *kagami no ma*, 鏡の間) en bevestigt het op zijn hoofd met linten of koortjes (vandaar de gaatjes aan de zijkanten ter hoogte van de ogen). Meestal buigt men ook even voor men het masker opzet (zie figuur 1). Het Japanse woord voor 'een masker aanbrengen' is *kakeru* of *tsukeru*, wat impliceert dat de acteur in het personage van dat masker 'verandert'.

Figuur 1: Buigen voor het opzetten van een masker

Indien de maskers niet in gebruik zijn, bergt men ze op in een passend zijden zak. Men bedekt ook het gezicht met een extra doekje om de verf te beschermen. Daarna worden de maskers in een lade of kist opgeborgen.

Interessante documentaire:

https://www.youtube.com/watch?v=qsMnyrxqe6w&ab_channel=DymSensei

Bronnen:

Dym Sensei. *Noh Masks (面, Men): The Spirit of Noh Theatre*. Gepubliceerd op 30 september, 2018.

Laatst geraadpleegd via <https://youtu.be/qsMnyrxqe6w> op 12 februari 2021. YouTube video.

Larson, Brooke. *What is Noh? Complete Guide to Noh Theater*. Laatst geraadpleegd via

<https://japanobjects.com/features/noh> op 19 februari 2021.

GeschiedenisJapan. *Nō-theater*. Laatst geraadpleegd via

<http://mediawiki.arts.kuleuven.be/geschiedenisjapan/index.php/N%C5%8D-theater> op 19 februari

2021. Pagina opgesteld door studenten en docenten van de Japanse studies aan de KU Leuven.

Dit is een masker voor een mannelijk personage (男面, *Otoko men*), van de soort *Chūjō* (中将, vert.: 'luitenant generaal' of 'viceadmiraal'). Het is gebaseerd op het gezicht van de poëet Ariwara no Narihira (在原業平, 825-880), ook wel bekend als Zaigo chūjō (在五中将). Naast poëzie was hij ook actief in de politiek van die tijd en hij heeft een aantal hoge posities gehad in het leger, vandaar ook de naam voor dit masker. De structuur van het gezicht lijkt wat op dat van een vrouwenmasker, maar deze vrouwelijkheid geeft ons het gevoel van een knappe, gesofistikeerde en geleerde man van adel, met een zekere elegantie en sierlijkheid. Merk op dat op dit masker, net zoals de meeste maskers van het vrouwelijke type, de tanden zwart zijn geschilderd. Dit staat, samen met de hoge wenkbrauwen, symbool voor de aristocratie. De frons boven de ogen tonen een bezorgde emotie, wat verwijst naar de elite van de Heike-clan (平家, of ook wel bekend onder de naam *taira*). Deze clan werd in de Genpei oorlog van 1180 tot 1185 verslagen door de Minamoto clan (源氏). Daarom dat dit masker ook vaak wordt gebruikt voor een aristocratische krijger van de Heike-clan die sneuvelt op het slagveld.

Bron:

The-noh.com. Laatst geraadpleegd via https://www.the-noh.com/sub/jp/index.php?mode=db&action=view_detail&data_id=28&class_id=1 op 19 februari 2021. Website opgesteld door Akira Kinoshita van uitgeverij Caliber Cast Ltd.